

Bevindingen dierenwelzijn bij onbedwelmde slacht van herkauwers

Inleiding

De VWA heeft in 2009 samen met een onderzoeker van WUR-ASG op drie slachthuizen gekeken naar de onbedwelmde slacht van runderen en schapen. WUR-ASG heeft opdracht van LNV om te onderzoeken of verbeteringen ontwikkeld kunnen worden voor het kantelen, wat vaak gedaan wordt bij het fixeren van runderen voor het onbedweld doden. Fixeren is al zeer stressvol voor de dieren en bij onzorgvuldig kantelen neemt de stress nog verder toe, bovendien duurt door het kantelen de fixatie nog langer. Dit kantelen veroorzaakt dus veel additionele opwinding en lijden voor de runderen, bovendien is het ook niet wettelijk verplicht, maar is het gebruik een gevolg van een voorkeur voor een type fixatietoestel dat in de jaren 90 veel toegepast werd, het zogenaamde "Weinberg" toestel.

Bij onbedweld slachten worden de dieren niet eerst bedweld alvorens te verbloeden. De bewusteloosheid die de bedwelmings induceert is dus afwezig en de dieren verliezen na het doorsnijden van de halslagaders het bewustzijn ten gevolge van bloedverlies dat leidt tot een zuurstof gebrek in de hersenen. Het Besluit ritueel slachten heeft daarom bij onbedweld slachten een wachttijd tussen het doorsnijden van de halslagaders en verdere slachthandelingen verplicht gesteld (rund: 45 seconden, geit/schaap: 30 seconden).

Methode

Om de invloed van de wijze en positie van fixeren te beoordelen zijn verschillende posities van het gefixeerde rund per slachthuis bij het onbedweld slachten beoordeeld. Bij de drie slachthuisbezoeken is ook onderzocht¹ hoelang runderen en schapen na het steken nog een cornea reflex vertonen. Een positieve reflex geeft een indicatie dat het dier bij bewustzijn is en pijn kan voelen. De bevindingen zijn van dien aard dat ze onder de aandacht worden gebracht van zowel VWA MT-dier en als LNV AKV.

Resultaten reflextest

Slachthuis	Fixatie methode	# runderen	Aanwezigheid conrea reflex na steken [seconden]
1	Fixeren en op de rug kantelen	14	70 ± 12 <i>{opm: 2 dieren na 120 s nog positieve reflex, terwijl ze reeds opgetakeld waren}</i>
2	Staande fixatie	2	90, 132
3	Fixeren en naar zijligging kantelen	10	59 ± 20
1	Fixeren en op de rug kantelen en direct na aansnijden schieten met penschiettoestel	18	< 3

NB: welzijnaantastingen als het inademen van bloed en optreden van ernstige benauwdheid² zijn ook vastgesteld, maar blijven hier buiten beschouwing.

Slachthuis	# schapen	Aanwezigheid conrea reflex na steken [seconden]
3	19	11 ± 3
3	13	12 ± 3 <i>{opm: 1 dier was niet correct gestoken en had na 180 seconden nog een positieve reflex}</i>

¹ ten behoeve van het Europese project Dialrel, waar Dr. Lambouij aan deelneemt (www.dialrel.eu). Dit project heeft als doelstelling "de dialoog tussen stakeholders en andere betrokkenen aan te moedigen en het verzamelen en verspreiden van informatie".

² Deze welzijnknelpunten zijn uitgebreid beschreven in het literatuuronderzoek van september 2008 dat ASG in opdracht van LNV heeft verricht, ASG Rapport, Ritueel slachten en het welzijn van dieren

Conclusies

Uit de reflextest blijkt dat het gemiddeld langer dan 1 minuut duurt tot de runderen bewusteloos zijn door bloedverlies.

Er wordt in de literatuur verondersteld dat de Arteria Vertebralis de hersenen van bloed blijft voorzien. Deze arterie loopt langs de ruggenwervels en wordt niet doorgesneden bij het onbedwelmd slachten³.

Schape hebben geen Arteria vertebralis, daardoor zouden ze sneller bewusteloos zijn dan runderen.

De conclusie is dan ook dat 45 seconden fixeren bij runderen, zoals in Nederland wettelijk is voorgeschreven, niet garandeert dat runderen die onbedwelmd worden aangesneden hun bewustzijn hebben verloren bij het ophangen tijdens het slachtproces⁴. Dat betekent een welzijnsrisico.

Daarnaast is wetenschappelijk aangetoond dat de dieren pijn lijden⁵ tijdens en na het aansnijden.

Gesteld wordt dat runderen door het onbedwelmd slachten additioneel lijden, doordat ze pijn ervaren door de halssnede en vervolgens relatief lang pijn kunnen ervaren, voordat bewusteloosheid intreedt door het bloedverlies. Als de runderen na direct na de halssnede worden geschoten, treedt bewustzijnsverlies aanzienlijk sneller op (binnen enkele seconden).

Bij schape treedt sneller bewustzijnsverlies op, zo blijkt ook uit onderzoek (na aansnijden binnen 15- 20 seconden), 30 Seconden fixeren bij schape is dus ruim voldoende.

Samenvattend: bij runderen leidt het onbedwelmd slachten tot additioneel lijden ten eerste door de fixatie, ten tweede door het kantelen en ten derde door het aansnijden en verbloeden, omdat de dieren door de aparte bloedvoorziening van de hersenen na het aansnijden lang bij bewustzijn blijven en zo een stressvolle pijnlijke doodstrijd doormaken.

Een kwalitatief slechte uitvoering van het fixeren en/of aansnijden verergert bovendien het lijden. Het is daarom op de eerste plaats belangrijk dat het slachtproces bij het onbedwelmd doden van runderen op de juiste wijze geschied. Er is bij meerdere dieren waargenomen dat het slachtproces niet altijd optimaal verloopt zoals ook blijkt uit de inventarisatie onbedwelmd slachten door de AID-VWA Combiteams voor welzijn.

---

³ ASG rapport, Ritueel slachten en het welzijn van dieren, september 2008

⁴ Artikel 9 tweede lid Besluit ritueel slachten "dieren worden bij het verbloeden behandeld overeenkomstig bijlage D van richtlijn 93/119". Artikel 9 derde lid Besluit ritueel slachten "bij schape geiten en pluimvee worden ten minste gedurende 30 seconden en bij runderen ten minste gedurende 45 seconden na het aanbrengen van de halssnede geen verdere slachthandelingen verricht".

Bijlage D richtlijn 93/119 punten 1 tm 3 zijn van toepassing bij het slachten van hoefdieren. Bij alle drie punten is echter het uitgangspunt "bedwelmd dieren". De term "overeenkomstig" leidt op de werkvloer dan ook tot discussie. Punt 2 van Bijlage D is voor dit verslag het meest relevant: "Bij alle bedwelmd dieren moet de verbloeding gebeuren door ten minste één van de halsslagaderen of de bloedvaten waaruit die voortkomen, in te snijden. **Na het insnijden mogen geen verdere slachthandelingen worden verricht of elektrische prikkels worden gegeven tot het verbloeden is beëindigd**".

⁵ DJ Mellor, TJ Gibson and CB Johnson, New Zealand Veterinary Journal 57 (2), 74-76, 2009 Zij stellen dat runderen pijn ervaren door én na de halssnede bij het onbedwelmd slachten